

ПРАЯВЫ ІНТЭРТЭКСТУАЛЬНАСЦІ Ў СУЧАСНАЙ ЖУРНАЛІСТЫЦЫ

І. А. Пярэдрый

Тэорыя інтэртэкстуальнасці грунтуецца на арганічнай здольнасці публіцыстычных тэкстаў уключаць у сябе іншыя тэксты. Тэрмін увяла французская даследчыца Юлія Крысцева ў 1967 годзе. Аднак Юлія Крысцева толькі дала назву той з'яве, якую падрабязна апісаў Міхаіл Бахцін [4].

Барыс Мінсожнікаў слушна заўважаў, што ніякі вербальны тэкст не можа быць замкнёным ва ўласнай семантыцы, ізаляваным ад іншых знакавых комплексаў, у тым ліку іканічных (кіно, тэатр, жывапіс, архітэктура) [2, 47].

Інтэртэкстцальнасць можна знайсці ў мастацкіх і публіцыстычных творах розных часоў, але вывучэннем яе сталі займацца толькі ў XX ст. Гэта невыпадкова. Штуршком да шырокага выкарыстання іншых тэкстаў стала пашырэнне масавай адукацыі, даступнасць твораў мастацтва. У наш час у свядомасці творцы і чытача захоўваецца шырокая база інтэртэкстуальнасці [1, 94].

Што тычыцца публіцыстычнага тэксту, можна выдзеліць некалькі асноўных мэт ужывання інтэртэксту: творчае пераасэнсаванне, парадзіраванне, палеміка з аўтарам, негатыўная ацэнчанасць, сумесная творчасць (апеляцыя да аўтарытэту), прыпадабненне, нейтралізацыя сэнсу. Такім чынам, інтэртэкст актуалізуе дадатковыя сэнсавыя пласты, пашырае структуру метафарычных адносінаў у тэксце, уключае ў свядомасць чытача аргументацыю, на якую абапіраецца аўтар, фарміруе падтэкст [3, 56].

Аднак свае функцыі інтэртэкст выконвае толькі пры ўмове, што аўтар ужывае яго «не стыхійна», бачыць тэматычную еднасць прэтэксту і асноўнага тэксту, не ўводзіць чытача ў зман.

Прыкладам інтэртэксту, які арганічна ўключаецца ў структуру артыкула з'яўляецца тэкст «Трэба ў Горках бываць часцей», надрукаваны ў газеце «Рэспубліка» ад 2 красавіка 2010 года. Аўтар – Мікалай Міргарадскі. Чытач лёгка асацыіруе такі загалоўак з вершам Рыгора Барадуліна «Трэба дома бываць часцей», які з'яўляецца прэтэкстам гэтага загалову. Асноўную ідэю верша, на мой погляд, адлюстроўваюць першыя радкі:

Трэба дома бываць часцей,
Трэба дома бываць не госцем,
Каб душою не ачарсцвець,
Каб не страціць святое штосьці

Ідэя артыкула ж цалкам адпавядае прэтэксту, на які абапіраецца аўтар. Мікалай Міргарадскі распаўядае пра жыццё ў Горках, пра значэнне

горада ў гісторыі Беларусі, пра яго знакамітых і незвычайных людзей. Ён апеллюе да Рыгора Барадуліна ў загалоўку і ў апошнім абзацы. Гэтыя часткі тэксту найбольш важныя для ўспрымання чытачом, яны звычайна прадумваюцца аўтарам. Ён заканчвае артыкул такімі словамі: «P.S. На гэтым можна і спыніць наш расповяд аб цудоўным Горацкім раёне і яго людзях. Але ж дапытлівы чытач зноўку можа спытацца: а чаму менавіта ў Горках трэба бываць часцей, а не ў Пухавічах ці Слоніме? І ён, як заўжды, будзе правы. Пярэчыць не будзем. Прынамсі, трэба бываць і ў Маларыце, і ў Старых Дарогах, і ў Пружанах, і ў Талачыне... А яшчэ карацей і прасцей — трэба дома бываць часцей».

Аўтар нагадвае, што не варта забываць пра малую Радзіму, што не толькі ў вялікіх гарадах ёсць актыўныя людзі, цікавая праца і іншае. Ці не пра гэта пісаў і Рыгор Барадулін?

Нават у структуры артыкула назіраецца падабенства з прэтэкстам. Артыкул пачынаецца і заканчваецца падобнымі канструкцыямі. Верш таксама мае кальцавую кампазіцыю:

Трэба дома бываць часцей,
Трэба дома бываць не госцем,
Каб душою ты стаў чысцей
І не страціў святое штосьці.

Такім чынам, асноўны тэкст яднаецца з прэтэкстам, выклікае ў чытача асэнсаваныя асацыяцыі, якія дапамагаюць глыбей зразумець сэнс артыкула.

Іншай мэтай выкарыстання інтэртэксту з'яўляецца парадзіраванне, стварэнне іроніі. Гэта не новы прыём, яго выкарыстоўваў яшчэ Міхаіл Зошчанка ў назвах апавяданняў, напрыклад «Пакуты юнага Вертэра» ці «Бедная Ліза». У саміх жа апавяданнях няма ўзгадак пра Гётэ ці Мікалая Карамзіна. Інтэртэкст ў загалоўку адносіцца да ўсяго апавядання, якое цалкам з'яўляецца пародыяй на прэтэкст [2, 54]. Некаторыя сучасныя беларускія газеты робяць іранічнасць сваім дэвізам. У якасці прыкладу прааналізуем інтэртэкст у артыкуле «И танкеры наши быстры», надрукаваны ў «БелГазете» ад 15 сакавіка 2010 года. Аўтар Віктар Марціновіч. Адзначу, што гэта выданне імкнецца надаваць іранічнасць кожнаму артыкулу і з гэтай мэтай аўтары часта выкарыстоўваюць інтэртэкст. Прэтэкстам гэтага загалоўку з'яўляецца песня «Марш танкістаў», напісаная ў 1938 годзе кампазітарамі Дзмітрыем і Даніілам Пакрасамі на словы паэта Барыса Ласкіна для кінафільма «Трактарысты» (рэжысёр – Іван Пыр'еў).

Броня крепка, и танки наши быстры,
И наши люди мужеством полны.
В строю стоят советские танкисты -
Своей великой Родины сыны.

Іншасказальна выраз «броня крепка и танки наши быстры» выкарыстоўваецца для выражэння ўпэўненасці ў перамозе, неабавязкова ваеннай. Аўтар мадыфікуе цытату, што адразу стварае іранічны падтэкст. Тэкст артыкула проста «стракаціць» інтэртэкстам. Гэта і антрапанімічныя алюзіі: «Владимир Владимирович, Дмитрий Анатольевич, Ферреро-Вальднер, Альберт Эйнштейн, Николай Коперник, Исаак Ньютон, Пан Ги Мун» і інш. Назіраем, што калі першыя імёны актуалізуюць сэнсавыя пласты, звязаныя са знешняй палітыкай Беларусі, то апошнія ўжо ствараюць абсурд, нагрувашчаваюцца ў святдомасці чытача. Гэта і мадыфікаваныя цытаты: «йо-хо-хо и бутылка нефти», «ни фигу не вертится». І рэмінісцэнцыі кшталту: «проект поворота сибирских рек, голодающий Ленинград в 1942 году». Адзначу, што апошні прыклад выкарыстання інтэртэксту некарэктны. Аўтар параўноўвае беларускія нафтаперапрацоўчыя заводы з блакадным Ленінградам. Гэта параўнанне абсурднае для кожнага, хто ведае пра блакаду Ленінграда, яно закранае пачуцці чытача, можа абразіць. Віктар Марціновіч хацеў стварыць фельетон, аднак ці варта для гэтага выкарыстоўваць такія сродкі? Перанасычанаць невялікага артыкула інтэртэкстам ускладняе ўспрыманне чытачу, пакідае неразуменне, губляецца асноўная ідэя артыкула. Сапраўдны майстар слова можа стварыць іронію і ўласнымі сродкамі, не выкарыстоўваючы столькі прэтэксту.

Высновы:

1. Інтэртэкст у сучаснай журналістыцы часта ўспрымаецца аўтарамі як паказчык прэстыжу, знаёмства аўтара з культурна-семіятычнай спадчынай.
2. Інтэртэкст у публіцыстычным тэксце часта выкарыстоўваецца ў якасці падмурку, аргументацыі, пацверджання слоў аўтара.
3. Важную ролю ён адыгрывае ў стварэнні іроніі.
4. Пры неўсвядомленым, празмерным, стыхійным ужыванні інтэртэксту ён з'яўляецца перашкодай для ўспрымання тэксту чытачамі.

Літаратура

1. Іўчанкаў В. І. Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту. Мн., 2003.
2. Минсонжников Б. Я., Юрков А. А. Основы творческой деятельности журналиста. СПб, 2002.
3. Фатеева Н. А. Типология интертекстуальных элементов и межтекстовых связей в художественном тексте. Известия РАН. Сер. литературы и языка. 1998, №5.
4. Інтэрнет-адрас: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/INTERTEKSTUALNOST.html.